

СТРУКТУРНІ ВЛАСТИВОСТІ ІМПЕРАТИВІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XII – XVII СТОЛІТТЯ

Зізіньська А.П.

Білоцерківський національний аграрний університет

У статті досліджено структурні особливості імперативу у пам'ятках середньоанглійського та ранньоновоанглійського періоду; проаналізовано функціонування та маркування імперативу; ґрунтуючись на сучасних підходах до дослідження структури речення, було визначено особливості розташування імперативного дієслова та підмета. Встановлено, що поширеними були імперативи, утворені за допомогою смислового дієслова в наказовому способі. Часто вживались такі маркери як *let / lete, pray / preie, do, have*. Було з'ясовано, що імперативи вживались головним чином у вигляді реквестивів, які були представлені маркерами ввічливості такими як *let, pray* та ін. а також виражали волевиявлення мовця, яке залежно від конкретної комунікативної ситуації набували різних модальних відтінків.

Ключові слова: імператив, імперативна клауза, мовленнєвий акт дериваційне дерево, діяхронія, середньоанглійська мова, ранньоновоанглійська мова.

Постановка проблеми. В сучасній лінгвістиці актуальними залишаються питання, що стосуються функціональних та структурних особливостей імперативу. Дослідження є спробою проаналізувати імперативи в середньоанглійській та ранньоновоанглійській мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями імперативів в генеративній парадигмі займалися такі вчені як В. Ван дер Вурфф (2007), Дж. Лайонс та Р. Хаддлстон (1977), Дж. Садок та А. Звіцкі (1985), Е. Девіс (1986), Ч. Хан (2000), К. Плацак (1998), Е. Потсдам (1998), Л. Рупп (1999) та ін. Увага дослідників була зосереджена на структурі імперативу, його класифікації та особливостям розташування імперативного дієслова в реченні.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Структурні особливості імперативу в генеративістиці є об'єктом дослідження численних розвідок. Однак не висвітленими залишаються питання, які стосуються діяхронічних досліджень, зокрема середньоанглійського та ранньоновоанглійського періодів.

Метою статті є вивчення імперативів у діяхронії, що дає змогу проаналізувати структуру та мовні засоби вираження досліджуваних одиниць. Матеріалом слугують пам'ятки писемності середньоанглійського та ранньоновоанглійського періодів.

Виклад основного матеріалу. В сучасній англійській мові основними комунікативними типами речень є розповідне, питальне, наказове та окличне. Наказові речення визначаються морфосинтаксичними, семантичними або прагматичними особливостями.

Оскільки наказове речення виражає спонукальну дію, то основною структурною особливістю його є те, що підмет цього речення є семантично передбаченим, а отже, не обов'язковим. Заперечні наказові речення утворюються за допомогою допоміжного дієслова *do*, яке слугує наказовим маркером: *Don't do that!*

Визначаючи імператив як окремий синтаксичний клас, необхідно відділяти функції від структури, розглядаючи елементи останньої як незалежні, структурні (синтаксичні) особливості типу клаузи. Так, наприклад, імперативи зазвичай вживаються як накази, а декларативи – як

ствердження. В нашому дослідженні ми будемо аналізувати імперативи як «імперативну клаузу» (клауза з імперативними синтаксичними ознаками), виокремлюючи при цьому «дієслово-імператив».

Імперативні речення в різних мовах формально відрізняється від інших типів речень: тобто, вони мають відмінну морфологію головного дієслова та відмінний синтаксис. Традиційно, вони висловлюють директивне іллокутивне значення, пов'язане з наказами та проханнями. Відповідно, термін імператив часто використовується, коли мова йде про функцію речення, а не структуру. Будь-яка конструкція, яка виражає директивне значення буде класифікуватися як імператив, незалежно від його форми. Наприклад, всі речення в (1), будуть імперативами, оскільки всі вони мають приблизно одне й те ж іллокутивне значення чи прохання:

- (1) a. *Wash the dishes!*
- b. *You will wash the dishes!*
- c. *Will you wash the dishes, please?*
- d. *You should wash the dishes!*

Грамматичний статус імперативних речень досить простий, як синтаксично так і семантично. У більшості мов, навіть у тих, які демонструють багату дієслівну морфологію, імперативні дієслова здебільшого позбавлені матеріального вираження морфологічними засобами.

Синтаксичні особливості імперативів тривалий час були питанням для дискусій серед дослідників генеративної граматики (І. І. Ревзін, З. Харріс, Н. Хомський). Імперативи в досліджуваній період вживались для реалізації директивів, зокрема реквестивів. В сучасній англійській мові реквестиви мають маркер ввічливості *please*, що супроводжується підвищенням інтонації. Саме по собі слово *please* не вживалось до початку 17 ст. і мало тогочасний відповідник – *pray (prithiee)*.

В англійській мові XII – XVII ст. прямі реквестиви, а саме імперативи є домінуючим типом РМА. Оскільки імперативи входять до складу наказових речень, то варто зазначити, що це був єдиний тип дієслівних речень, які ще з давньоанглійського періоду зберегли односкладову структуру. Зміни, які відбуваються в наказових речень, носили переважно морфологічний характер і були пов'язані з розвитком наказового способу.

Саме в середньоанглійський період відбувається диференціація форм наказового способу за особами. З'являються форми звертання до 3-ої особи однини та множини, а також 1-ої особи множини. Отже, збільшується функціонування моделі наказових речень [2; с. 263]. Утім імператив, в основі якого лежить звертання до 2-ої особи, все ще залишається домінуючим видом директивів.

У середньоанглійський та ранньонорманній періоди утворення імперативів відбувалось за допомогою безпосередньо самого дієслова, або дієслів, таких як *come* (*cum*) (2), *go* (*wende*) (3) and *let* (*lat*, *lete*) (4).

ME1 (2) «**Wend** adun stille, / **Pat cume** to þan watere.» (Brut, p. 23, 3) – «Йди вниз, поки не дійдеш до води»;

ME2 (3) **Wende** with him in his jurné / **And com** ogain this day! (Amis and Amiloun, 275-276) – «Йди з ним в його мандрівку / Та повертайся назад цього ж дня!»;

ENE2 (4) «**O, let** me kiss that hand!» (King Lear, 4; 6; 147) – «О, дозволь мені поцілувати цю руку!».

В ході нашого дослідження нами було виділено наступні типи імперативів:

1) Імператив, представлений основним дієсловом. Напр.: *Wende!* = *Go!*

Такий тип імперативу складається з одного смислового дієслова в наказовому способі та матиме наступну схему [V]:

2) **Let** + особовий займенник + смислове дієслово (**Let** + personal pronoun + verb):

(5) «**Let** him us alle knighte / For that is urerighte!» (King Horn, 519) – «Нехай він нас посвятить у лицарі / Тому що ми маємо на це право!»

(6) *Marian, let me go first to Robin Hood, / And I will tell him what wee doe intend.* (Downfall of Robert, 592) – «Маріан, дозволь мені спочатку піти до Робін Гуда, / І я скажу йому, що ми задумали.»;

Let належить до маркерів ввічливості, тому вживання його в реченні надає ознак прохання до імперативу. Такий тип імперативу зазвичай не вважається традиційним завдяки присутності підмета 1-ої чи 3-ої особи, оскільки більшість вчених погоджуються, що імператив, повинен мати підмет виражений займенником другої особи.

3) Смислове дієслово + займенник *thee* / *the* / *thou* / *you* (Verb + 2nd person pronoun):

(7) «**Reste thee...**» (Bevis of Hampton, 1006) – «Відпочинь...»

(8) «**Bithenke** the of thi michel honour;» (Amis and Amiloun, 595) – «Пам'ятай про велику честь;»

(9) *And the trowth tell thou me.* (A Gest of Robyn Hode, 981) – «І правду скажи мені.»

4) Звертання + смислове дієслово в наказовому способі (Form of address + verb):

(10) «*Sir emperor,*» he seyde, «**listen** to me.» (Stanzias Guy of Warwick, 2446) – «Імператоре, – він сказав, – послухай мене.»

5) дієслово **pray** / **preie** + займенник 2-ої особи (**pray** / **preie** + 2nd person pronoun):

(11) «*I pray* thee, lady, the moder of Crist, / *Praieth* youre sone me to spare.» (Mary Mediatrix, 54, 1-2) – «Я прошу тебе, діво, мати Христа, / Молись своєму синові, щоб він мене помилував.»

(12) *Heaven and earth!* Edmund, seek him / out: wind me into him, I **pray** you; (King Lear, 1; 2; 23) – «Небо і земле! Едмунд, знайди його: віднеси його до мене, благаю тебе.»;

В досліджуваний період часто дієслово *pray* вживалось у значенні «просити», додаючи до імператива властивостей прохання. Це дієслово зазвичай свідчено із займенником другої особи, розміщеним пре-/постпозитивно.

7) **Do** + verb:

(13) «**Do** bringe that child before thee!» (Bevis of Hampton, 663) – «Приведи цю дитину!».

Допоміжне дієслово *do* в поєднанні зі смисловим дієсловом вживалось у наказах, акцентуючи при цьому увагу на серйозності виконання дії. Імперативи спонукають адресата (не) зробити щось після моменту мовлення. Імперативні речення зазвичай не мають підмета і складаються зі смислового дієслова, або допоміжного дієслова в поєднанні зі смисловим. В середньоанглійській мові в імперативних структурах підмет також був переважно відсутній або йшов після смислового дієслова. Як зазначає Д. Лайтфут, вживання *do* в ролі допоміжного дієслова починається з 15 ст. Остаточне становлення *do-support* відбувається в 17 ст. та набуває тих рис, які наявні в сучасній англійській мові.

Імперативні конструкції в середньоанглійській та ранньонорманній періоди були більш гнучкими, ніж в сучасній англійській мові, оскільки порядок слів в досліджуваний період залишався менш фіксованим.

З розвитком генеративної граматики, а саме Ікс-штрих теорії, трактування та підходи до структури та позиційних особливостей імперативів зазнали змін. В сучасній англійській мові згідно з Ікс-штрих теорією у структурі імператива відбувається пересув *V* в *T*, а *T*, в свою чергу, в *C*:

$V \rightarrow T$
 $T \rightarrow C$

Графічно це можна проілюструвати наступним чином (див. рис. 1).

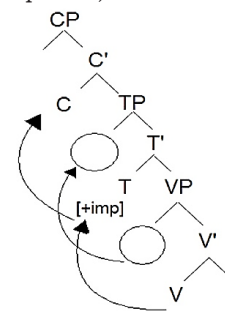

Рис. 1.

Розглянемо це на прикладі речення: *Call me tomorrow* (рис. 2).

З ілюстрації помітне переміщення дієслова з позиції *V* на позицію *T*, де функція *[+imp]* переносить його на позицію *C*, що пояснює таким чином ініціальну позицію дієслова в реченні. Відбувається також пересув з позиції *Spec* у *VP* на позицію *Spec* у *TP*, заповнюючи місце підмета в реченні [3, с. 251].

Оскільки, аналіз матеріалу дослідження показав, що імперативи, які утворювались за допомогою смислового дієслова, були діахронічно

стійкими, то варто зазначити їх структурні особливості. Так, наприклад, речення (3) можна графічно представити (рис. 3).

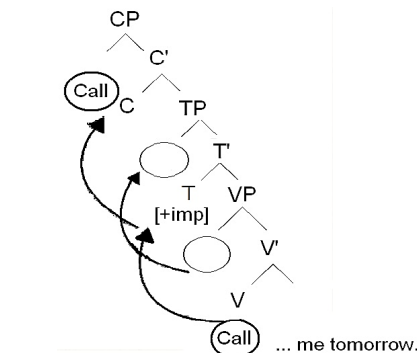

Рис. 2.

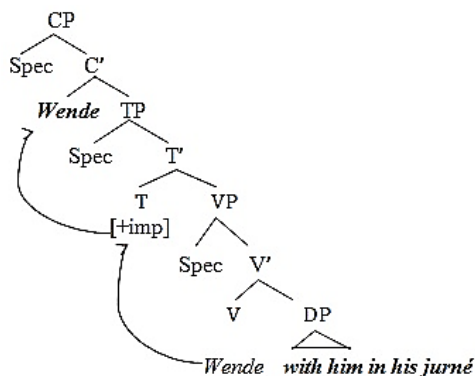

Рис. 3.

Приклад (2) показує ініціальне розташування імперативного дієслова та нульовий підмет, що є свідченням діяхронічної стійкості такого типу імперативного речення.

У досліджуваній період помітним було вживання імперативних речень з постпозитивним відносно дієслова підметом вираженням займенниками другої особи однини та множини: *thou, thee, ye, you*. Напр.:

(14) *Nowe blissful lady, bless thou me, to detheq when I schal falle.* (The Annunciation, § 11, 28) – «А зараз, пресвятадіво, благослови мене до смерті, коли я зазнаю поразки.» ([NP *Nowe blissful lady*] [VP *bless thou me*] [NP *to detheq when I schal falle*]).

Графічно зазначений вище тип імперативів можна представити у вигляді дериваційного дерева (рис. 4).

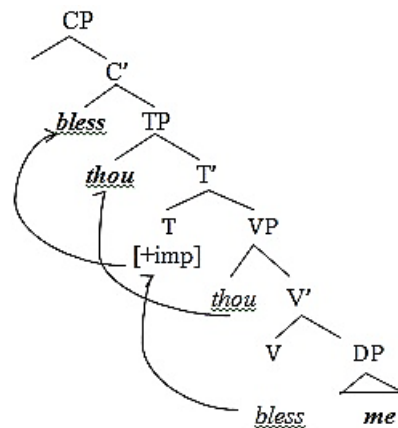

Рис. 4.

Специфіка підмета в імперативних реченнях полягає в його розташуванні, а саме: він займає місце *Spec* у *TP*, перейшовши зі *Spec* у *VP*.

Висновки та пропозиції. Генеративні підходи та методи, які вчені застосовують при структурному аналізі речення, є придатні і в діяхронічних студіях. Аналіз матеріалу дає змогу дослідити структурні особливості імперативів в діяхронії. Специфічною рисою таких імперативів є: позиція дієслова, яке у свою чергу було фінітним; постпозитивний до нього підмет, наявність звертання.

Подальші наукові розвідки мають на меті зосередити на дослідженні особливостей утворення та вживання імперативів в діяхронічному аспекті із застосуванням новітніх генеративних підходів до аналізу.

Список літератури:

1. Дрінко Г.Г. Спонукальні конструкції в англійській та українських мовах: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: 10.02.17 / Г.Г. Дрінко – Донецьк, 2005.
2. Иванова И.П., Чахоян Л.П. История английского языка / И.П. Иванова, Л.П. Чахоян – М.: Высш. шк., 1976. – 319 с.
3. Jucker Andreas H., Taavitsainen Irma. Speech Acts in the History of English / A. H. Jucker, I. Taavitsainen (Pragmatics & Beyond New Series, ISSN 0922-842X; v. 176) – John Benjamins Publishing Company, 2008 – 318 p.
4. Potsdam Eric. 'Analysing Word Order in the English Imperative' / Eric Potsdam. – Linguistik Aktuell / Linguistics Today 103. Amsterdam: John Benjamins, 2007. – 251-72 p.
5. Rizzi Luigi. 'The Fine Structure of the Left Periphery'. In Elements of Grammar: Handbook of Generative Syntax, ed. Liliane Haegeman / Rizzi Luigi. – Dordrecht: Kluwer, 1997. – 281-337 p.
6. Rupp Laura. 'Inverted' Imperatives'. In Imperative Clauses in Generative Grammar: Studies in Honour of Frits Beukema, ed. Wim van der Wurff / Laura Rupp. – Linguistik Aktuell / Linguistics Today 103. Amsterdam: John Benjamins, 2007.
7. Middle English texts. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://d.lib.rochester.edu/teams/text-online>.

Зизинская А.П.

Белоцерковский национальный аграрный университет

СТРУКТУРНЫЕ СВОЙСТВА ИМПЕРАТИВОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ XII – XVII ВЕКА

Аннотация

В статье рассматриваются основные структурные свойства императива; проанализированы функционирование и особенности маркировки; были установлены особенности размещения императивного глагола; Анализ материала позволил определить, что наиболее распространенными побудительными структурами были императивы. Исследование показало, что наиболее часто употребляемыми были императивы, образованные с помощью смыслового глагола в повелительном наклонении. Также часто употреблялись такие маркеры, как *let / lete, pray / preie, do, have*. В ходе диахронического исследования было выяснено, что императивы употреблялись главным образом в виде реквестивов, которые были представлены маркерами вежливости такими как *let, pray* и другими, а также выражали волеизъявление говорящего, которое в зависимости от ситуации приобретали разные модальные оттенки. Исследование показало, что повелительное наклонение образовывалось с помощью местоимения 2-го лица. Статья содержит иллюстративный материал среднеанглийского ранненовоанглийского языка.

Ключевые слова: императив, императивная клауза, деривационное дерево, речевой акт, реквестив, диахрония, среднеанглийский язык, ранненовоанглийский язык.

Zizinska A.P.

Bila Tserkva National Agrarian University

STRUCTURE FEATURES OF IMPERATIVES IN ENGLISH OF XII – XVII CENTURY

Summary

The article analyses the main features of imperatives in Middle English and Early New English periods. It reveals the specific structure and the mechanism of marking of the imperatives in the history of English. The investigation showed the specific structure of imperatives and how they were formed. The most common markers were *let / lete, pray / preie, do, have*. During the diachronic research there has been established that the imperatives were mostly used as requests introduced by the markers of politeness such as *let, pray* etc., and also expressed the will or desire of a speaker which depending on the context could have modal features. Our investigation also showed that imperatives were mostly formed with the help of a 2nd person pronoun and a verb in an imperative mood. The article defines the peculiarities of the position of imperative verb and the subject.

Keywords: imperative, imperative clause, speech act, request, diachrony, Middle English, Early Modern English.